

dos daryti vietines modifikacijas. Mes nenorime kartoti anks-
tyvojo MARC kūrimo etapo klaidų.

RDF sukūrė WWW susivienijimas¹³. Tai narystė pa-
remta organizacija, kurią daugiausia sudaro techninės įran-
gos gamintojai, programinės įrangos kompanijos, teleko-
munikacijų firmos ir paslaugų tiekėjai. Yra pagrindo teigti,
kad narių pažiūros yra tikrai tarptautinės. Su W3C progra-
momis dirba JAV, Prancūzijos ir Australijos komandos. Di-
desnį susirūpinimą kelia tai, kad rengiant katalogavimo įrašo
formatą, tokį kaip RDF, tarp narių beveik visiškai nėra bib-
liotekų ar bibliotekų asociacijų. Pagrindinė išimtis yra
OCLC, kuri, laimei, vaidina vaidmenį daug didesnį nei jos
tikrasis dydis, palyginti su tokiais komerciniais nariais kaip
„Microsoft“.

DOI sukūrė Tarptautinis DOI fondas, dirbantis drauge
su W3C. Fondas - tai visų pirma leidėjų organizacija. Jie
stengiasi, kad į darbo grupes būtų įtraukta ekspertų iš bib-
liotekų. Nepaisant didelio susižavėjimo „Handle“ techno-
logija, kurią korporacija sukūrė nacionalinėms tyrimų ini-
ciatyvoms, palaikančioms DOI, susirūpinimą kelia tai, kad
ši sistema daugiau negu atvira. Antra vertus, kai kuriose
DOI dalyvauja JAV Nacionalinė informacinių standartų or-
ganizacija (NISO). Tai savo ruožtu leido pasitelkti kitas su
standartizavimu susijusias institucijas, tokias kaip „Inter-
net Engineering Task Force“, kuri dirba su URN, siekdama
užtikrinti suderinamumą. Tačiau nacionalinių standartiza-
vimo institucijų ir ISO procedūros yra lėtos, o komercinės
organizacijos, kurioms reikia standartų savo veiklai plėsti,
nėra pasirengusios laukti. Buvo aiškiai pasakyta, kad
NISO turi dirbti greitai, ir su šia užduotimi ji susidoroja.

Yra nemažai priežasčių optimistiškai vertinti naujų
standartų kūrimą, antra vertus, nerimą kelia tai, kad biblio-
tekos nevaizdina svarbesnio vaidmens rengiant standartus,
patenkančius į jų interesų sferą. Apie bibliotekininkus ma-
noma, kad jie vis dar pernelyg susiję su spausdintu žodžiu,
tuo tarpu kompiuterių ir telekomunikacijų ekspertai užima
vadovaujančias pozicijas tose srityse, kuriose figūruoja elek-
troniniai leidiniai.

Ar yra vaistų?

Pristačius šį asmenišką šiuolaikinės situacijos vaizdą
ir ateities perspektyvas, pats laikas sugrįžti prie antraštėje
iškelto klausimo. Ar yra vaistų nuo skaitmeninės informa-
cijos nevirškinimo? Atsakymas nėra paprastas ir nebando-
ma daryti didelių apibendrinimų. Tik pateikiama keletas
klausimų, kurie galėtų padėti formuluoti visuotinės bibliog-
rafinės apskaitos strategiją pasaulio informacijoje infrastruk-
tūroje.

Kokių vaidmenį turėtų atlikti bibliotekos, kad Interneto
informacija būtų lengviau prieinama vartotojams?

Kokių tipų elektronines publikacijas turėtų bandyti kon-
trolluoti valstybinės bibliografijos tarnybos?

Kokiu būdu valstybinės bibliografijos tarnybos galėtų
glaudžiau bendradarbiauti, kad būtų užtikrinta tinklo doku-
mentų visuotinė bibliografinė apskaita?

Kaip bibliotekų bendruomenė galėtų daugiau prisidėti
kuriant standartus?

Kaip IFLA turėtų tobulinti savo vaidmenį kuriant stan-
dardus pasaulio informacinei struktūrai?

ir konkretesnis klausimas:
Kokia ilgalaikę įtaką RDF turi MARC?

Norisi tikėti, kad yra vaistų nuo skaitmeninio nevirš-
kinimo ir kad atsiras būdas, kaip užtikrinti elektroninių lei-
dinių visuotinę bibliografinę apskaitą. Antra vertus, būti-
nas didelis noras, glaudesnis bibliotekų ir turinio tiekėjų
bendradarbiavimas bei menkų išteklių paskirstymas, nusta-
tant naujus prioritetus.

¹ NEDLIB - Networked European Deposit Library at <http://www.konbib.nl/nedlib>

² S. Beaney and L. Carpenter, The Indexing and Retrieval of Digital Items, *Information Services & Use* 16(3,4) (1996), 209-221.

³ International Conference on the Principles and Future Development of AACR - *proceedings in publication* (Papers and actions available at <http://www.nlc-bnc.ca/jsc/index.htm>)

⁴ OCLC home page at <http://www.oclc.org>

⁵ Dublin Core Metadata at http://www.purl.org/metadata/dublin_core

⁶ Resource Description Framework at <http://www.dstc.edu.au/RDU/RDF/>

⁷ Frequently asked questions about the Extensible Markup Language at <http://www.uce.ie/xml/>

⁸ BIBLINK: Linking Publishers and National Bibliographic Services at <http://www.ukoln.ac.uk/metadata/biblink/>

⁹ S. Pollitt, M. Smith, M. Treglown, and P. Braekvelt, View-based Searching Systems - Progress Towards Effective Disintermediation. *Proceedings of the 20th International Online Information Meeting*, Learned Information (London, 1996), 433-446.

¹⁰ Digital Object Identifier System at <http://www.doi.org/>

¹¹ CoBRA+at <http://www.bl.uk/information/cobprog.html>

¹² Telematics for Libraries - Projects: ONE at <http://www2.echo.lu/libraries/en/projects/one.html>

¹³ About the World Wide Web Consortium at <http://www.w3.org/Consortium/>

UDK 025.32:004

Autoritetinės kontrolės tarptautinis kontekstas naujomis sąlygomis

Liv Aasa HOLM

Oslo koledžas, Pilestredet 52, 0167 Oslo, Norway, el. paštas: Liv.A.Holm@jbi.hioslo.no

1. Istorija

Vardų, antraščių ir kitų paieškos terminų autoritetinė kontrolė bibliotekų darbe visada buvo laikoma svarbia. Ji svarbi tiek paieškos tikslumui, tiek išsamumui. Tačiau ji kartu visada buvo laikoma brangia priemone.

Mažuose fonduose įmanoma „kontroliuoti“ išsamumą ir tikslumą be autoritetinės kontrolės, nes bibliotekininkas maždaug žino, kokie dokumentai turėtų būti rasti paieškos metu. Tuo tarpu, dideliuose fonduose vartotojas gali gauti didesnę paieškos rezultatų aibę ir nepastebėti, kad išsamumas yra menkas. Tačiau tikslumo trūkumas gali nervinti vartotoją. Todėl autoritetinių įrašų kontrolė visada buvo svarbesnė vidutiniuose ir dideliuose fonduose.

Bibliotekų automatizavimas pakitė daugelį bibliotekos funkcijų, tokių kaip katalogavimas, paieška, išduoties apskaita. Tinklų komunikacijos tarp sistemų atsiradimas pakitė mūsų veikimo aplinką: iš vietinės ji tapo tarptautine.

Techninės komunikacijos tarp sistemų problemos daugiau ar mažiau yra išspręstos, bet paslaugų kokybė virtualiosios informacijos sistemoje šiandien nėra aukšta. Kyla klausimas, kaip galima pagerinti paieškos rezultatų kokybę.

Aptarsime problemas, su kuriomis mes susidūrėme, pagal projektą ONE atlikdami paiešką įvairiose tinklo duomenų bazėse. Vėliau apžvelgsime, kaip išsprendėme kai kurias problemas ir kaip būtų galima išspręsti kitas.

2. Paieškos tinkle problemos - ONE patirtis

Projekte ONE mes tikrinome paiešką ir per protokola Z39.50, ir kitais ryšio metodais, tokiais kaip telefoninis ryšys ir Web. Norėjome sužinoti, ar „tiesioginės“ paieškos ir paieškos per Z39.50 rezultatai bus tokie pat. Apibrėžėme seriją bandomųjų pavyzdžių, kuriuos išbandėme pirmoje projekto vykdymo pusėje ir teikdami bandomąsias paslaugas. Paieškos rezultatai buvo skirtingi, bandymai parodė, kad ir išsamumas, ir tikslumas pirmųjų bandymų metu buvo menki. Šie rezultatai atskleidė tai, jog būtina paiešką profiluoti, t.y. tiksliau apibrėžti procedūras. Susitarus dėl bendro paieškos profilio ir jį įdiegus, išsamumas pagerėjo.

Naudojantis ryšiu per Z39.50 protokola, tiek tikslumas, tiek išsamumas tapo geresni, negu naudojantis kitais ryšio būdais, tačiau ir šiuo atveju jie nebuvo pakankamai geri. Tai įvyko dėl keleto priežasčių. Išsamumą ir tikslumą mažino šie faktoriai:

- vardo forma;
- vardo formatas;
- kalba;
- terminų tipas;
- antraštės forma;
- transkripcijos (transliteracijos) taisyklės;
- kitos „bib-1“ savybės.

2.1. Vardo forma

Vardas gali turėti įvairias formas, priklausančias nuo vietos vardų vartojimo taisyklių. Tai tinka visų rūšių vardams.

Asmenvardžiai ne taip skiriasi kaip kolektyvų pavadinimai, bet, pavyzdžiui, karalių ir popiežių vardai įvairiose šalyse - skirtingi. Anglijos karalius Henry norvegiškai yra kong Henrik, prancūzų karalius Louis - Ludvig, popiežius Jonas Paulius - Johannes Paulus ir t.t. Be to, kyla problemų dėl asmenų, kurie tam tikrais laikotarpiais vadinosi skirtingais vardais arba keitė juos priklausomai nuo rašomo dokumento pobūdžio. Kai kurios sistemos atranda visus autorius parašytus dokumentus, nepriklausomai nuo vardo kaitos, kitos - tik tuos, kurie siejasi su paieškoje nurodyta forma. Naudojantis vietine sistema vartotojas žino, ko gali tikėtis, tačiau tinkle jis nežinos, kaip kokia sistema elgiasi.

Kolektyvų ir konferencijų vardai kaip paieškos kriterijus kelia daug daugiau sunkumų negu asmenvardžiai. Daugelis kolektyvų ir konferencijų turi vieną nacionalinį pavadinimą ir vieną ar kelis tarptautinius. Akronimai taip pat skiriasi. Nedaug norvegų NATO paieškos kriterijumi nurodys OTAN. Jie net gali palaikyti įrašus su šiuo akronimu paieškos rezultatų pertekliumi.

Vartotojui beveik neįmanoma žinoti ar nuspėti skirtingas vardų formas, vartojamas įvairiose duomenų bazėse.

Ieškant keliose duomenų bazėse padėtis dar pablogėja. Tuomet duomenų bazėse gali būti vartojamos skirtingos

vardo formos, o tai reiškia, kad vartotojui taps neįmanoma įvesti „teisingą“ vardo formą.

2.2. Vardo formatai

Kita virtualiojo katalogo problema yra vardo formatai, t.y. vardo struktūra, kurios laikosi įvairios sistemos.

Atlikdami ONE bandymus mes suradome tokias asmenvardžių struktūras:

- pavardė, vardas (atskirti kableliu),
- pavardė vardas (be kablelio),
- pavardė IR vardas (du atskiri rodyklės įrašai),
- pavardė (tik pavardė),
- vardas pavardė.

Jei vienas šių formatų vartojamas paieškos užklausoje, tai sistemoje, vartojančiose kitus formatus, paieškos rezultatas paprastai būna nullis. Nors visi partneriai teigė, kad jie laikosi (a) pavidalo asmenvardžio struktūros, projekto pradžioje tai nepasitvirtino. Keisčiausias rezultatas buvo gautas, kai ieškodami sistemoje pateikėme užklausa, pvz., „Strindberg, A?“, ir gavome pranešimą apie klaidą: „Per mažai ženklų paieškos kriterijuje“. Paaiškėjo, kad sistema galėjo priimti užklausa pagal (a) formatą, bet indeksuota buvo pagal (c), todėl pirmoji vardo raidė ir buvo „per mažai ženklų“.

2.3. Kalba

ONE bandymų serijoje mes neanalizavome problemų, kylančių dėl skirtingų kalbų. Bet tikrinome paiešką pagal tą pačią antraštę skirtingomis kalbomis. Nedaug sistemų turėjo indeksus pagal originalo antraštę. Todėl rasdavome tik antraštę paieškos kalba, o ne, pavyzdžiui, visus kūrinių ta antraštę leidimus nepriklausomai nuo kalbos.

2.4. Terminų tipai

Vartojant dalykines rubrikas arba klasifikacijos kodus paieškai, reikia žinoti, kuriam kontroliuojamam žodynui priklauso terminas (kodas). Vietinėje sistemoje to užtektų. Tinklo nepakanka. Tas pats terminas (kodas) skirtingose sistemoje gali būti vartojamas skirtingai. Dar dažniau tas pats terminas skirtingose duomenų bazėse gali būti vartojamas skirtingo intelektualinio lygio dokumentams.

ONE bandymai parodė, kad nedaugelis sistemų vartoja tą patį kontroliuojamą žodyną. Terminas „Dalykinė rubrika“ protokole buvo struktūrizuotas įvairiems žodynams įvairiose sistemoje. Todėl tikslumas buvo gana menkas.

2.5. Antraštės forma

Senajame korteliniame kataloge buvo nustatytos antraščių rūšiavimo taisyklės. Šios taisyklės buvo pritaikytos duomenų mainams (naudojant rūšiavimo indikatorius

MARC formatuose), bet vis dažniau pastebima, kad sistemoje tų taisyklių nesilaikoma. Priežastis ta, kad vartotojams jos atrodo pernelyg sudėtingos. Papildant „paiešką pagal antraštę“, daugelis sistemų siūlo „paiešką pagal žodžius antraštėje“ kaip paieškos kriterijų. Kai kuriose sistemoje reikia įrašyti antraštę „tokia, kokia yra“, su artikkeliais ir pan., kitose - pagal rūšiavimo taisyklės. Bandomosios paslaugos parodė, kad galiniai vartotojai naudodavo ir antraštes „kaip yra“, ir „rūšiavimo pavidalu“, ir „žodžius antraštėje“. Pastarieji gaudavo išsamiausias rezultatus.

Vietinėje sistemoje vartotojai žino, kaip įvesti duomenis, arba gali pasiteirauti bibliotekininko. Tinklo neįmanoma žinoti, kokios formos reikalaujama, o perduodant užklausa neįmanoma įvesti „teisingos“ formos visoms duomenų bazėms.

2.6. Transkripcijos (transliteracijos) taisyklės

Kita menko išsamumo pirmuose ONE bandymuose priežastis buvo skirtingų transkripcijos (transliteracijos) taisyklių taikymas. Pastebėjome, jog net toje pačioje duomenų bazėje būna taikomos skirtingos taisyklės.

Radome šitokias kompozitoriaus pavardės formas:

Cajkovskij
Chaikovskii
Tchaikovsky
Tjaikovskij
Tschaikowsky
Tsjaikovskij
Tsjaikovsky

Nebuvo nė vienos formos kirilica.

Nors yra priimtas ISO transkripcijos (transliteracijos) standartas, dažniau vartojami specifiniai nacionaliniai standartai. Norvegijoje turime netgi du šios srities „standartus“. Vartotojui neįmanoma atspėti, kokią formą reikia pavartoti.

2.7. Kitos „bib-1“ savybės

Protokolas Z39.50 apibrėžia požymių rinkinį „bib-1“, kuriame pateikiamas paieškos užklausoje apibrėžimas. Tai yra apibrėžiami galimi požymiai, kuriais aprašomas paieškos terminas. „Bib-1“ iš viso apibrėžia šešis požymių tipus: vartojimas, santykis, padėtis, struktūra, nukirtimas ir išsamumas.

Kai kuriose sistemoje reikalaujama, kad į paieškos užklausa būtų įtrauktos tik teisingos požymių reikšmės, kitos reikalauja, kad būtų įtraukti visi požymių tipai. Šiuos duomenis įveda ne galinis vartotojas, o klientas. Jei jų trūksta, paieška būna nesėkminga, o vartotojas gali net nežinoti kodėl.

Pirmajame ONE bandyme mes gavome prastus paieškos rezultatus dėl to, kad užklausoje trūkdavo atributų tipų arba būdavo neteisingos jų reikšmės.

3. Kai kurių problemų sprendimai

Jau minėjome pagrindines nepatenkinamų paieškos tinkle rezultatų priežastis:

vardo forma; vardo formatai; kalba; terminų tipas; antraštės forma; transkripcijos (transliteracijos) taisyklės; kitos „bib-1“ savybės.

Kai kurias šių tipų problemas pavyko išspręsti, teisingai vartojant Z39.50. Dar kitas - apibrėžiant Z39.50 profilį, arba tiksliau - „bib-1“ profilį. Kai kurių problemų išspręsti nepavyko.

3.1. Vardo formatai

Protokolas apibrėžia normalizuotą vardą taip: pavardė, vardas (atskirta kableliu).

Mūsų profilyje šį pavidalą apibrėžėme kaip privalomą. Tai reiškia, kad serveris privalo sugebėti priimti šį formatą ir atlikti paiešką taip, lyg asmenvardžiai būtų indeksuoti šiuo būdu. Kai kurios sistemos nutarė perindeksuoti savo duomenų bazes tam, kad atitiktų profilį, kitos konvertavo gautas paieškos užklausas. Vartotojai įvedinėdavo vardus taip, kaip jie yra įpratę. Todėl sistemos klientai privalo sugebėti konvertuoti vardus į normalizuotas formas prieš siųsdami paieškos užklausas. Tačiau tai šiandien daro tik keli klientai.

3.2. Terminų tipas

Sąvoka „terminų tipas“ reiškia terminų priklausymą tam tikram kontroliuojamam žodynui ar klasifikacijos sistemai. Z39.50 suteikia galimybę šitai apibrėžti. Deja, daugelis sistemų vartoja tik apibendrintą „dalykinės rubrikos“ paieškos kriterijų vietoje konkrečių kriterijų. Į profilį galėtų būti įtraukta specifinė šios srities informacija.

Bet protokolas nesuteikia jokios galimybės informuoti apie tai, kaip buvo panaudota žodyno ar klasifikavimo sistema. Jame nieko nesakoma apie intelektualinį dokumento, kuriam taikomas terminas (kodas), lygį. Profilyje šito negalima ištaisyti.

3.3. Kitos „bib-1“ savybės

Netaisyklingos pranešimų sintaksės problema bandėme spręsti profilyje. Palikome kiek įmanoma mažiau privalomų požymių, t. y.: vartojimas, santykis, struktūra ir nukirtimas. Privaloma palaikyti santykio reikšmė buvo „lygu“, o nukirtimo - „nukirtimas iš dešinės“ ir „nenukirsti“.

[diegus profilį, išsamumas pagerėjo. Minimalūs šios srities reikalavimai palengvino paiešką mūsų duomenų bazėse ir kitiems klientams.

3.4. Transkripcijos (transliteracijos) taisyklės

Ši sritis darosi vis svarbesnė plėtojantis ryšiams tarp sistemų. Tai yra sritis, kurioje protokolas galėtų padėti. Pradedamos tarpusavio ryšio scansų sistemos susitartų, kurį ženklyną naudoti. Kai visos sistemos galės naudoti ISO 10646 arba jo poaibį UNICODE, išnyks daugelis problemų. Profilis turėtų apimti ISO 10646 (arba UNICODE) vartojimą, bet tai grynai profiliavimo dalykas. Kai visos sistemos galės siųsti ir priimti ISO 10646 arba UNICODE, galėsime atlikti paiešką vartodami bet kokius ženklus ir būdami tikri, kad serveris arba galės juos panaudoti paieškai tiesiogiai, arba transkribuos (transliteruos) pagal duomenų bazėje priimtas taisykles. Išsamumas žymiai išaugs.

Ligi tol, kol visos sistemos pajęgs vardus, antraštes ir t.t. rašyti originalo kalba, rasti tieji įrašai gali neturėti pagelaujamos transkripcijos (transliteracijos). Bet įrašai bus randami.

4. Problemos, kurių neišsprendžia Z39.50 ir joks profilis

Daugelį išsamumo ir tikslumo problemų, su kuriomis mes susidūrėme vykdydami ONE projektą, galima išspręsti protokolu Z39.50 arba protokolo profilyje. Bet kelios svarbios problemos išlieka. Tokia Z39.50 protokolo EXPLAIN funkcija, kokia ji yra dabar, negali būti naudojama šioms problemoms spręsti. Tinklo protokolo naudojimas netgi aština problema, nes galinis vartotojas gauna pricigą prie daugelio duomenų bazių, tačiau neturi galimybių sužinoti jose keliamų reikalavimų paieškos kriterijams. Problemos dar išaugs, kai bus leista išplėsti paieškos užklausas.

4.1. Vardo forma

Projekte ONE mes neišsprendėme skirtingų vardų formų problemos. ISADN (Tarptautinio standartinio autoritetinių duomenų numerio) vartojimas nebuvo aptariamas. Bet apibrėžus tokio numerio VARTOJIMO reikšmę ir įtraukus ją į paieškos užklausa, išsamumas labai išaugtų. Tam reikia, kad visos sistemos pripažintų šį numerį ir galėtų jį vartoti viduje. Tai taip pat panaikintų sunkumus, kylančius dėl skirtingų vardų formų skirtingose duomenų bazėse, kuriose vykdoma paieška.

4.2. Kalba

Su vardais susijusias problemas, kylančias dėl skirtingų kalbų, galėtų padėti išspręsti ISADN, bet dalykines rubrikas sutvarkyti yra daug sudėtingiau. Kalba atspindi kultūrinę patirtį, o ši savo ruožtu lemia vartojamas sąvokas. Pavyzdžiui, man sakė, kad Grenlandijos gyventojai turi daugiau nei 20 žodžių sniegui apibūdinti, reiškiančių skirtingas

gas daugeliui kultūrų nežinomas sąvokas. Tik visuotinis kontroliuojamas žodynas galėtų išspręsti šią problemą, bet šiandien aš nežinau, kaip toks žodynas galėtų būti sudarytas ir suderintas.

Kalba taip pat svarbi vykdant paiešką pagal antraštę ar pagal žodį antraštėje. Vartotojas gali norėti rasti dokumentus įvairiomis kalbomis, bet nežinoti, kaip antraštė buvo išversta.

4.3. Antraštės forma

Nei protokolas, nei egzistuojantys profiliai neapibrėžia antraštės formos. Kiekvienoje duomenų bazėje vietinės taisyklės nustato, kaip antraštė įvedama ir indeksuojama. Kai kuriose sistemose indeksuojama ir originali, ir verstinė antraštė. Todėl paieškai nuotolinėse duomenų bazėse vartotojai turės išmėginti įvairias formas.

Serių antraščių problemą galėtų išspręsti, pavyzdžiui, ISADN, bet kol kas nėra priemonių pagerinti daugumos antraščių išsamumą šioje srityje.

5. Išvada

Protokolas Z39.50 kartu su jo profiliais palengvino paiešką nuotolinėse duomenų bazėse - tiek vienoje, tiek keliuose lygiagrečiai.

Bandymai su pavyzdžių serijomis, numatyti ONE projekte, parodė, kad, palyginti su Web ar net su tiesioginiu prisijungimu, paieškos rezultatų tikslumas buvo didesnis, ryšiu su nuotoline sistema naudojant Z39.50.

Protokolas teikia didesnę išsamumą negu bet kokia kita ryšio su ta pačia nuotoline duomenų bazė forma. Bet išsamumas pagal kai kuriuos paieškos kriterijus bus mažesnis negu vietinėse duomenų bazėse dėl turinio, praktikos ir tradicijų. Siekiant padidinti išsamumą tinkle, reikia, kur įmanoma, remtis autoritetine kontrole. Atrodo, kad ISADN įvedimas asmenvardžiams ir kolektyvų pavadinimams bei antraštėms būtų geras sprendimas. Tikiuosi, kad jis bus įgyvendintas.

UDK 025.4.036:004.78(411)

Sugrįžimas namo: paieška ir prieiga pasaulio informacinėje visuomenėje

Gordon DUNSIRE

Neperio universiteto biblioteka, Edinburg, Scotland, U.K., el. paštas: g.dunsirenapier.ac.uk

Svarbiausia tradicinio bibliotekos katalogo funkcija - kad užklauskas naudodamas gerai žinomas paieškos strategijas, galėtų identifikuoti visus prieinamus kūrinius. Čia svarbiausias dalykas yra „visus prieinamus kūrinius“; pasaulio informacinės infrastruktūros augimas sukėlė naujų elektroninių šaltinių gausėjimo protrūkį, ir dauguma tų šaltinių yra kiekvienam prieinama per Internetą. Jeigu bibliotekos katalogas ir toliau vykdys savo funkcijas, jis turės užtikrinti tinklų elektroninių šaltinių, integruotų su spausdintais dokumentais ir savarankiškais elektroniniais laikmenomis, paieškos priemones. Daugelis priemonių ir technologijų, skirtų šiam tikslui pasiekti, bus apibūdinta kituose šio rinkinio straipsniuose.

Apžvelgsime Neperio universiteto bibliotekoje (NUB) taikomus katalogavimo metodus ir standartus elektroninių šaltinių metaduomenims sukurti bei naudojamą šiuolaikinę OPAC interfeisą kaip sudėtingą paieškos mechanizmą.

Knygų, vaizdo kasetių ir kitų dokumentų katalogavimui NUB naudoja UKMARC formatą bei AACR2. Personalo įgūdžiai ir sistemos infrastruktūra buvo tobulinama daugelį metų, kad galėtų palaikyti šiuos standartus, kurie buvo taikomi kuriant automatizuotą integruotą paiešką bei esančių dokumentų identifikavimo priemonę. Priėjimas prie šios medžiagos visada buvo papildomas, atskiras vartotojo darbas, susijęs su fiziniu informacijos laikmenų perkėlimu iš vienos bibliotekos vietos į kitą, kur ja būtų galima naudotis. Kai kuriais atvejais tai gali būti kita bibliotekos vieta, kur galima žiūrėti vaizdajuostes, kitais atvejais - ir vonios kambarys namuose, vieta, kur galima ramiai skaityti.

Skaitmeniniai elektroninės informacijos objektai pirmą kartą pasirodė NUB periodinių rodyklių lanksčiuose diskeluose, juos greitai pakeitė CD-ROM'ai. Kataloguotojai šiuos šaltinius traktavo taip pat kaip ir kitus, jie papildomai dirbo interpretuodami standartus, kad pritaikytų juos naujų laikmenų formatams¹, tačiau nuo pat pradžių buvo tikimasi, kad šiuos MARC įrašus bus galima sujungti su atitinkamais šaltiniais taip, kad vartotojams būtų aišku, kaip juos gauti ir vartoti, kai tik jie identifikuojami kataloge. Poreikis išlaikyti visų formatų laikmenų metaduomenų integraciją išryškėjo, kai biblioteka ėmė komplektuoti vis daugiau hibridinių leidinių, pavyzdžiui, knygų kartu su CD-ROM'ais ir tinklalapiais.

1993 m. NUB įsijungė į CATRIONA projektą^{2,3,4}, kuriuo buvo siekiama iširti galimybę naudoti USMARC 856 žymės, Netscape ir Z39.50 protokolo kombinaciją, siekiant surasti MARC įrašą, saugomą nuotoliniame kataloge, ir tuoj pat atrasti atitinkamą elektroninį šaltinį. Tai pavyko ir patvirtino, kad NUB nereikia nei naujų įgūdžių, nei technikos, nei laukti visiškai naujų standartų sukūrimo tam, kad ir toliau būtų užtikrintos visų jos turimų išteklių integruotos paieškos galimybės. NUB tyrimo rezultatai buvo įtraukti į projekto ataskaitą⁵. 1995 m. bibliotekinių sistemų tiekėjas „Ameritech Library Systems“ patvirtino savo planus tobulinti OPAC, kuris galėtų įtraukti Z39.50 protokolą ir 856 žymės interfeisą per dvejus metus; NUB buvo pasirengusi priimti tokį tvarkaraštį, nes nejuto jokio didelio spaudimo turėti visiškai integruotą informacijos paieškos, identifikavimo ir gavimo tarnybą. 1998 m. pradžioje ši situacija radikaliai pasikeitė; šiuo metu labai padidėjo aukštesnio lavinimosi sferos suinteresuotumas nepertraukiamo, lankstaus ir nuotolinio mokymosi modulių kūrimu ir palaikymu. NUB atveju tai reiškia, kad išaugs poreikis elektroninių informacijos šaltinių, kuriuos vartotojai gali gauti pasaulio tinkluose.

Laimci, NUB jau įdiegė pirmą iš naujųjų „Ameritech“ OPACų WebPAC2⁶ ir planuoja įdiegti kitą PAC „Windows“ iki 1998 m. rugsėjo mėnesio. Taip pat biblioteka dalyvauja trijuose „eLib“ projektuose. CATRIONA II⁷ domisi galimybėmis prieiti prie elektroninės mokymosi ir mokslo medžiagos, sukurtos universitetuose. Tuo tarpu SCOPE⁸ sukūrė sistemą vartotojų poreikiams adaptuojamų mokymosi medžiagos paketų iš spausdintų ir elektroninių šaltinių leidymui. WebPAC2 yra naudojamas kaip vietinis paieškos mechanizmas NUB CATRIONA II demonstratoriuje; kitas projekto partneris - Stratklaido universiteto biblioteka - įtraukė mokymosi paketus į „Clyde Virtual University“⁹, kuris taip suderinamas su Z39.50. CAIRNS¹⁰ projektas siekia sukurti Z39.50 centrą Škotijoje, jungiantį visus universitetus, Nacionalinę biblioteką ir viešąsias bibliotekas kartu su BUBL informacine tarnyba¹¹ ir SLAINTE¹², taip pat įsteigti visapusišką bibliotekų ir informacijos tarnybų direktoriją. CAIRNS sukurs infrastruktūrą, galinčią palaikyti principinę originalaus CATRIONA projekto rekomendaciją, vystyti paskirstomus suvestinius atvirų Interneto išteklių ka-